

Søren Kierkegaard i Grækenland

Nogle spredte iagttagelser søgt optegnet

af SOPHIA SCOPETÉA

Søren Kierkegaard har i sit stille sind tit og ofte besøgt Grækenland, og det er en kendsgerning, at ingen Vesteuropæer hverken før eller efter ham har henvist til dette område med en sådan håndgribelig ære. Når han alligevel direkte udtrykker sig derom, bruger han i regelen den flygtige, tyskgagtige glose Græcitet, meget sjældent sætter han eftertrykket på Grækenland.

Bemærkes kan der, i hypotesens form, at Kierkegaard har, enten bevidst eller ubevidst (dette er egentlig et underordnet spørgsmål), ligefrem villet optræde som en græsk filosof. Det interessante forbliver, at mens han utvivlsomt har sigtet på den klassiske periode for at tilknytte sig Sokrates, er resultatet, hvilket også rent stilistisk kunne konstateres, snarere blevet det, at han i virkeligheden nærmer sig alligevel til »decadensen«, til en meget mere dramatisk periode, ja til en virkelig åndelig spændings periode: Lukians tid.

– På den anden side er betegnelsen »den danske Platon« kun altfor korrekt. Kierkegaard er ene om sejrrikt at have målt sig med den gamle mester, både ved *In vino veritas*' gennemsigtige direkthed men også ved forfatterskabets totalitet, i dets karakter af dialektisk-lyrisk stræben.

Dog har han savnet sin levende »Sokrates« – og er følgelig gået glip af den erkendelse, at alt det som Platon (og hvad de andre to samtidige Sokrates-vidner angår, kan de i denne sammenhæng være ganske irrelevante, i kraft af at være så udigteriske) kunne henføre til Sokrates' minde eller ære er kun sekundært i sammenligning med den sammes hengivelse-i-erindring, hvilket forbliver det væsentligste.

Dette var en rolle, som Regine – selvom hun skulle have fået lov til det – alligevel ikke kunne opfylde. Kierkegaard har følgelig, i mangel af at kunne underkaste sig, i en øvelses akt, ved aktivt at forholde sig til et menneske uden for sig selv, heller ikke kunnet storme den platoniske dialektik (men dette er han naturligvis meget langt fra at være ene om, i Vesten).

Der er også derfor altid en levning af det private hos Kierkegaard, hvilket

er den dyre pris han har måttet betale for at have villet undgå det almengyldige: som kun ved netop det almengyldige kan overvindes.

– Kierkegaards ovenfor nævnte afhængighed af det videnskabelige Tyskland viser sig klarest i *Begrebet Angest*, hvor han ud fra Romantikens fikse ide om »die Heiterkeit der Griechen« udvikler den mærkværdige konklusion (endvidere grundlagt på den arkæologisk fejlagtige oplysning om, at de græske statuer skulle mangle øjenfarve: blikket), at grækerne også i følge deraf skulle adskille sig fra den øvrige menneskehed derved, at de mangler ånd.

Denne Heiterkeit bliver i løbet af kort tid (i *Sygdommen til Døden*¹) yderligere fremmet til selve Syndigheden!

Den eneste gang jeg har set Grækenland omtalt som et samtidigt eksisterende land, var det i Papirerne,² i en lang hypotetisk sætning: »Dersom i dette Øieblik den græske Nation vaagnede op af sin Dvale, gneed Søvnen ud af Øiet . . .«, som parodierer Heibergs naturalistiske version af Gentagelsen, og som slutter med dette ironiske udråb:

kun een Himmel og kun eet Grækenland!

Kierkegaards forhold til Grækenland-i-al-almindelighed er et altfor indviklet spørgsmål, som jeg for øjeblikket kun indledningsvis har været i stand til at berøre.

Meget mere gavnligt ville det i denne sammenhæng være at begrænse sig til en iagttagelse af forholdet i modsat retning, nemlig til det moderne Grækenlands eget forhold til S. Kierkegaard.

Vi har allerede kunnet nå at konstatere, at det her drejer sig om et forhold mellem to indbyrdes ikke-eksisterende størrelser:

Som sådant eksisterer landet ikke for Kierkegaard, og ganske tilsvarende eksisterer han selv for Grækenland heller ikke. Der er hidtil kun blevet nødtørftigst oversat: de barske nationale restriktioner, som man kunne ty til for at forklare eller affærdige fænomenet, spiller egentlig en meget underordnet rolle, når man tænker på den enorme popularitet og konkretion, som både

1 *Begrebet Angest*, cf. SV (1. udg.), IV, 349; 357n. *Sygdommen til Døden*, cf. SV, XI, 201. Spørgsmålet om SKs kendskab og tyen til det oldgræske sprog (som han dels – med eller mod sin vilje, er atter et underordnet spørgsmål – kan forekomme til at nyde en dyb fortrolighed med, dels, efter det enkelte arguments behov, vælger hellere at misforstå) er en undersøgelse for sig.

2 Pap. IV B 117, pp. 295–296.

fjerne filosoffer (som Nietzsche) eller fjerne digtere (som Ibsen) har fået i Gr ekenland.

Hans v erker omtales som n øgne titler, ligesom sp ogelser.

Et sp ogelse er Gr ekenland (alias Europas kirkeg ard) ogs a, udenfor dets nationale gr enser. Allerh ojest et p askud for sentimentale udgydelser. Som f. eks. i en lille munterheds korsang af J. L. Heiberg (*Kong Salomon og J rgeren Hattemager*, 26. scene):

Hvad mener Hr. Baronen vel
Om Gr ekernes Affairer?
Hvis Tyrken slaer dem reent ihjel
Det mig i Hjertet sk erer

hvorp a han f ar »Baronens« (= den »forkerte« Salomon Goldkalbs) passende svar:

Ich mener vieles for und bag
Und ja und nej tillige ....

først opf ort i 1825, mens den gr eske Uafh engighedskamp (siden 1821; Revolutionen kaldet) endnu var uafklaret.

P a trods af sympatien kan man ikke se nogen dybere eksistens skildret end ovenfor i Kierkegaards polemiske vittigheder.

Officielt bliver Gr ekenland sat som stat først i 1830, efter Revolutionens afslutning, da det ogs a f ar en symbolsk eksistens anerkendt p a basis af London protokollen.

Uofficielt – som Hellenisme – eksisterer Gr ekenland i allerh ojeste kontinuitet, dog en inkonsekvent kontinuitet, et forhold som rationalisterne – b ade de gr eske og de udenlandske – ganske konsekvent bliver irriteret over.

Ved kontinuitet henvises der først og fremmest til den lange teologiske (uden fundamental adskillelse hverken fra den filosofiske eller endda den kunstneriske) tradition, i kraft af hvilken det ogs a er lykkedes Gr ekenland at overleve.

Rationalismen (Skolastikken, Ren essancen, da Vesten var endog under indtrykket af en tilbagekomst til gr eske kilder; senere Reformationen) har aldrig fundet frugtbar jord: ikke p a denne klippelabyrinth og den praktiske frugtesl oheds apoteose; og dette p a trods af ustandselige (med eller uden kommercielle fordele) importations fors og. I forhold til de intellektuelle sf erer g or sig f. eks. en mangel p a »enhed i terminologi« stadig g eldende med det frugtbare udslag, at enhver forfatter er n odt til at skabe sit eget udtrykks sprog ligesom forfra,

efter en konstant kamp: noget som ellers skulle være en selvfølge i den åndelige verden.

De fælles nationale kampe, som bl. a. har født Makryjannis' (en af Revolutionens generaler og fhv. analfabets) memoirer, hvor begrebet »vi« bliver udviklet (det senere tragisk-ironiske »vi«, »vi, Alexandrinere, Antiochære . . .«, udråbt af Kavaphis; senere, d. 3.8.1940 nat, bøjet af Sarandaris og udtalt som: »os, Kalvos«, i identifikation med den sortklædte poesiers flygtning fra Zante, atter fra Revolutionens tid), uden den fjerneste antydning af masse-begrebet, gør alle diskussioner om individernes yderligere individualisering højst uvedkommende.

»Hedensk« (som på græsk, grundet afstamningen fra ἑθνος, hviler idag definitivt på betydningen af slet og ret »national«) og teologisk tradition er så uopløseligt forenet, at ethvert (efter sit væsen rationaliserende) forsøg på at isolere (sterilisere) det teologiske ville føre enten til komik eller til pietismen (eller også til deres kombination), på lignende måde som den modsatte – fra kristendommen via rationalismen tilbage til hedenskabet – stræben af kejser Julian, hvis nederlag digterisk har beskæftiget det 20. århundredes Alexandrinere, Konstantin Kavaphis.

Vi har følgelig allerede iagttaget mindst tre barrierer (jeg/vi-os, eksistens/mangel på samme, ublandet/»blandet« Kristendom) mellem Grækenland og Kierkegaard, barrierer som selv den mest overfladiske undersøgelse ville bringe for dagen.

– Barriere betyder i denne sammenhæng udelukkende det, at man bliver tvunget til en selvbevidstheds standsning. Efter denne standsning er oversætteren absolut fri til at følge den retning, som bedst fremmer hans egen øvelsesstræben. For barriere betyder rigtignok en grænse, dog gælder denne grænse ikke tanken, tankefriheden – det vigtigste – er dog en realitet (til forskel fra ytrings- eller helt konkret trykkefriheden, som kan svigte³). Oversætteren nyder derfor en absolut frihed, dog først efter at have rådført sig med samvittigheden, som i dette eksempel ikke er andet end hans eget sprogs kapacitet. De samme love gør sig nemlig gældende her som ved det kulinariske, i forhold til den spisendes tilegnelse: fordøjelses evner. De forhold som man skal iagttage er af en rent personlig indre hygiejnisk art.

Ud fra denne synsvinkel accepterer jeg ikke uden videre Seferis' tøyen ved T. S. Eliots *Four Quartets*, eller prof. Theodorakopoulos' advarsel mod det

3 Derom cf. også Pap. II A 746.

sproglig modstridende (ifølge hans argumentation, grundet det græske sprogs endogene konkretionskrav) i at oversætte Heideggers *Sein und Zeit*: de behøver nemlig ikke accepteres, hverken digterisk eller videnskabeligt, som principielle, apriorisk normerende forbud.⁴ Et tappert mislykket forsøg ville her være det bedste argument.

De ovenfor omtalte to modstridende Grækenlands aspekter (den officielle og, målt på vestlig standard, yderst ufuldkomne stat, og den inkonsekvent kontinuerlige hellenisme) gør sig også gældende med hensyn til den græske beskæftigelse med Søren Kierkegaard.

Det »hellenske« aspekt er repræsenteret af traditionen, som har Georg Sarandaris som udgangspunkt. Sarandaris, ved siden af sit digteriske værk (som først i 1961⁵ fik en bibliografisk selvstændighed), har i 1937 udgivet en yderst tynd men helt uforholdsmæssig original afhandling under titlen *Bidrag til en Eksistensfilosofi*.⁶ Her bliver Kierkegaard nævnt kun to gange, i forbigående, i ordets og tankens strøm, anden gang ovenikøbet (p. 6) på lang afstand: her bliver den Enkelte tilknyttet til den stærkeste, altså stræben til at blive den Enkelte til en søgen efter magt, noget som – måske uvilkårligt – Ibsen også har ladet ane i *En Folkefiendes* allersidste replikker.

Den første, græske akademiske tradition (eller mangel på samme) har givet dybsindige frugter i dr. Greg. Kostaras' afhandling, men derom først senere.

Sarandaris, opdraget i Vesten (i Italien, hvorfra han først som 23-årig kom til Athen i 1931) og måske netop på grund af dette voldsom philhellener (hvilket også forordet til hans lille afhandling afslører), en digtningens fanatiker, som med sit liv har illustreret Baudelaires diktum om, at man nok kan undvære maden for et par dage, dog ikke for et øjeblik digtningen,⁷ nægtede at leve videre i en verden som havde undertrykt den, og tilstræbte sig en død i krigen (1940), hvilket også er lykkedes for ham.

Sarandaris-indflydelsen har også født den første (hvis man kronologisk ser bort fra den korte og til en stor grad vildledende præsentation ved N. I. Louvaris i form af en encyclopædi-artikel i 1930,⁸ og hvor ganske veltalende det næste

4 Seferis: i essay-samlingen »Dokimes«, 2. udg., Athen 1962, p. 423. I. N. Theodorakopoulos i *Τὰ σύγχρονα φιλοσοφικά ρεύματα* [De moderne filosofiske strømninger, Universitetsforelæsninger], I. Del, Athen 1966, p. 69.

5 Γιώργου Σαραντάρη, *Ποιήματα*, udg. af G. Marinakis, Athen (1961).

6 Συμβολή σὲ μιὰ φιλοσοφία τῆς ὕπαρξης, Athén 1937 (ialt 31 sider).

7 Cf. *Conseils aux jeuns littérateurs*, VII.

stikord efter Κίρκεικωρ bliver ifølge det græske alfabet selveste svigagtighedens gudinde, den forføreriske Circe, Κίρκη) Kierkegaard-oversættelse, interessant nok med *Philosophiske Smuler*⁹ som udgangspunkt. Oversættelsen er grundlagt på den franske, dog er der personlige ansvarstræk bag ved den symmetriske kortere studie som ledsager den, et ansvar man i de senere år meget tit savner. Oversætteren udtrykker sig rent beundringsfuldt om Kierkegaard, og til forskel fra det litterære ansvars hengivelse har denne beundringsholdning ikke fortaget sig med årene, snarere omvendt, kan man konstatere.

Samme år, 1938, optegner digteren Angelos Sikelianos, i anledning af en opførelse af det kretensiske 17. århundredes drama *Abrahams offer*,¹⁰ følgende:

»Da Søren Kierkegaard i sin beundringsværdige bog »Frygt og Bæven« med det bibelske kapitel om Abrahams offer som udgangspunkt, adskilte fra Troens principielle kategori alle de senere, æstetiske, sociale og etiske kategorier, som med tiden i menneskets dybeste sjæl havde tilsløret dennes egentlige forhold til det Sande og det Absolute, var han unægtelig uvidende om at etsteds, i et mærkværdigt kort mesterværk fra det græske middelalderlige teater havde man på en uovertruffen og altomfattende symbolsk måde opnået den autentiske henførelse af alle disse sekundære kategorier til Troen, som til deres første kilde og ophav.«

Det første konkrete udtryk af interessen for Kierkegaard blev alligevel først givet 8 år senere i Thessalonikis litterære tidsskrift »Kochlias«. Her bliver et stykke fra *Forførerens Dagbog* oversat, atter via fransk (der kan dog bemærkes, at oversættelsen er uforklarligt nok mere trofast end den direkte og fuldstændige oversættelse ved D. Beskos, udgivet 18 år senere,¹¹ hidtil det eneste direkte Kierkegaard-arbejde på græsk). Kochlias-oversættelsen er underskrevet af de syskende, der sidenhen har spillet en så overvældende rolle i Thessalonikis åndelige liv, N. G. Pentzikis og Zoe Karelli,¹² og efter bladets faste vedtægt (Kochlias, ifølge tegningen som altid ledsager dens titel, den geometriske spiralform, antyder en søgen og stræben efter centret, i de senere år påmindet som en nødvendighed af Z. Lorenzatos¹³ – og associationen med sneglen, per-

8 I Μεγάλη Ἑλληνική Ἐγκυκλοπαίδεια, bd. 14, pp. 454–455.

9 Ved romanforfatteren Jannis Sfakianakis i »Nea Estia«, bd. 23, 1938, pp. 822–826.

10 Citeret i værkets nyeste udgave: B. Κορνάρου, Ἡ Θυσία τοῦ Ἀβραάμ, Athen 1971, pp. 107–108.

11 Ἡμερολόγιο ἐνὸς διαφθορέα, τοῦ Σαῖρεν Κίρκεικωρ, Athen 1964.

12 Σέρεν Κίρκεικωρνετ, Τὸ ἡμερολόγιο τοῦ ἀποπλανητῆ, [= SV, I, 286–295], Κοχλίας, nr. 2, Thessaloniki, jan. 1946, pp. 19–21.

13 Τὸ χαμένο κέντρο (Det tabte centrum), Athen 1961.

fekt mulig i de to sideløbende, koeksisterende og hinanden supplerende former for gr esk litter ert sprog, den formelle »katharevousa« og den folkelige »demotiki«, ligesom tilføjer at det her drejer sig om en yderst langsommelig bevægelse) er oversættelsen fulgt¹⁴ af en original kommentar over forfatteren.

(Dette tidsskrift har ellers haft, i sin overs ttelsessektion, de bedste forhold til den nordiske skønlitteratur, med eftertryk på den danske produktion indtil det 20.  rhundredes begyndelse).

Pentzikis, mundtligt og ved andre lejligheder, fortæller ofte om sin første kontakt med Kierkegaard og forsøgene på praktisk efterfølgelse på Thessalonikis gader i 30erne sammen med fætteren Miltiadis, som kom tilbage fra Paris med Tisseaus nyeste oversættelser under armen. Miltiadis afsluttede i utålmodighed sit liv efter kort tid nøjagtig på een af byens gader. Sarandaris har også som sagt opsøgt døden, dog i en tættere totalitets-sammenhæng, omtrent som en helt som Dostojevski skulle have glemt at sætte ind i De Besatte. Pentzikis, udfra alle disse oplevelser, indirekte forudsete i hans egen roman »Andreas Demakoudis« i 1935 (hvor helten er en selvmordspatient mod hans vilje, grundet en, til forskel fra Quidams, uvilkårlig mislykket forelskelse; udgivet under et pseudonym som forfatteren senere opgav), beholder ikke mere end en passende veneration for Kierkegaard sidenhen, mens selve Kierkegaard forbliver for ham, hvad den egen produktion angår, en poetisk erindring. Regine og maden, f. eks., den frastødende m de hun tænkes at skulle hengive sig til maden på, i en lang associations række:¹⁵

Hvad er det sande livets ansigt som man skue kan

Sandelig det som han på afstand ser elsker idealisten

Kan ikke fordrage at se Regine spise makaroni

Ville forg  af skuffelsen hvis han skulle kæmpe sammen med slaverne,

hvor man direkte henvises (1.4) til de nyere græske digteres patriark, Dionysios Solomos (som aldrig har taget del i Revolutionen, selvom han både lod sig inspirere centralt og har inspireret andre for den: og med De Frie Belejrede faktisk har givet den dens selvafluttende form). Hvad den umulige Regine og den udanske mad angår, kan det måske skyldes en selektiv erindrings fordrejelse, med *Gjentagelsen* (SV, III, 193) som et muligt fjernt udgangspunkt. Pentzikis skynder sig videre til sit personlige værks udvikling, med første konkrete pro-

14 »Kochlias«, a. st., pp. 23–24.

15 Det første digt (Διδαχ , Lære) i samlingen Ελκόνες (Billeder), tolket af D. Christianopoulos i »Diagonios«, Thessaloniki, sommer 1961, p. 95.

dukt Det døde menneske og Opstandelsen.¹⁶ Her fordyber han sig i en oplevelse (som ophæver det æstetiske som restriktion forstået) af kirken, de levende og de døde, helliges og syndernes fællesskab, og multiplicerer forfattergerningen.

Denne berøring har også vist sig at være den mest frugtbare kontakt, hvor »oversætteren« aldrig har underskrevet nogen form for kontrakt som garanti for objektiv trofasthed (selv på makaronis pris). Man ville nemlig her kunne konstatere en akut realisation af Anlednings-læren fra *Philosophiske Smuler*, hvis Kierkegaard havde været Pentzikis' eneste »lærer«, hvilket dog er meget langtfra at være tilfældet for Pentzikis' vedkommende.

Når man kommer tilbage til den lineære og »akademiske« tradition, bemærker man at interessen for Kierkegaard fortsætter, med en hastighed af ca. 1 oversættelse pr. årti. Frekvensen bliver dog større for afhandlingernes vedkommende.

Under den tyske besættelse bliver der ekstravageret med to oversættelser af *In vino veritas*, helt uafhængige af hinanden, begge to fra fransk. Den første¹⁷ får bogens form i marts 1944, og udkommer i 1200 eksemplarer med en interessant indledning af oversætteren, K. L. Meranaios. Den anden, ved K. Th. Papalexandrou,¹⁸ som også omfatter Hilarius Bogbinders forord, ifølge indledningens datering skrevet allerede i 1942, bliver først udgivet i jan. 1950, i 12 følger i Athens litterære tidsskrift »Nea Estia«.

»Nea Estia«, som efter krigen har tenderet mere og mere til det akademisk-pedantiske, havde allerede givet ly til en Kierkegaard-oversættelse til, »Den Ulykkeligste« fra *Enten–Eller*, i forkortet form¹⁹ uden den mindste anelse af kommentar.

Blandt de spredte og ukommenterede oversættelser ville »Kjerlighedens skjulte Liv«²⁰ være en omtale værd, og under mere selvstændig form »Regine«,²¹ som også *Begrebet Angest*²² (tysk udgang). Et selvstændigheds mål bliver alligevel, retrospektivt, det, at »Epoches'« specielle Kierkegaard-tillæg

16 'Ο πεθαμένος και ἡ ἀνάστασις, Athen 1944, 2. udg., Thessaloniki 1968.

17 S. Kierkegaard, *In vino veritas*, Athen 1944.

18 Med titlen Τὸ συμπόσιο (Symposiet, gæstebudet), »Nea Estia«, bd. 47, 1950, p. 26 ff.

19 'Ο πῶς δυστυχισμένος [SV, I, 193–203], oversat af Them. Athanasiadis-Novas, »Nea Estia«, bd. 44, 1948, pp. 1343–1344.

20 Overs. af Dinos Katsojannos, »Euthyne«, nr. 42, juni 1975, pp. 319–324 (cf. SV, IX, 9–20).

21 Ρεγίνα (en række af Pap.-optegnelser om »Mit Forhold til Hende«), overs. af P. Papias, (Thessaloniki 1970).

22 'Η ἔννοια τῆς ἀγωνίας, overs. af J. Tzavaras, Athen 1971.

(i serien »Moderne Tænkning«) er istedenfor nogen original studie kun en oversættelse, ledsaget af enkelte Pap.-optegnelser (indtil 1844).²³

Oversættelserne – og man må ingenlunde forsømme at nævne »Tolderen«,²⁴ den eneste fra en direkte »opbyggelig« tekst, ellers er Kierkegaards religiøse side, sk nt respekteret i omtalen, aldrig fulgt i praksis – alle ovenfor nævnte oversættelser, uanset hvilken værdi hver af dem især med eller uden rimelighed kunne kræve for sig selv, har dog eet tilfælles, at de aldrig bliver brugt af dem, der på andre indirekte m der beskæftiger sig med Søren Kierkegaard.

Og disse er mange. Det kan heller ikke være anderledes, når de centrale boghandler både i Athen og Thessaloniki byder på fulde Kierkegaard serier på engelsk, fransk eller tysk (som også Kierkegaard-studier på hovedsprogene), n r Athens Nationale Bibliotek, sk nt meget langtfra at være som boghandlerne internationalt fuldkomment, er alligevel i besiddelse af – måske som en fjern klang af de første tværnationale forhold som monarkiet skabte i det sidste århundrede – et eksemplar af *Begrebet Ironi* i 1841-originaludgaven, og hvor allersidst Jean Wahls bog *Les Philosophies de l'existence* (fra 1954), oversat af Chr. Malevitsis, som begynder med en egen afhandling tilegnet Kierkegaard, Μ σης δ  νυκτ ς φωνή γ γονεν, (henv. til mottoet »Men ved Midnat skete Anskrig«, Matth. 25,9, over »Dette skal siges; saa være det da sagt«, SV, XIV, 85–86),²⁵ har cirkuleret i bredere kredse; når de kendte filosofiske eller teologiske  nder (officielt er nemlig disse to sfærer adskilt), som prof. I. N. Theodorakopoulos,²⁶ K. D. Georgoulis, teologen Chr. Jannaras, har tilegnet Kierkegaard både afhandlinger og gentagne antydninger, og, når de er professorer, rig omtale i embeds medfør, n r Kierkegaard-artiklen i »Helios« nyere Encyclop di (skrevet af Georgoulis²⁷), forsåvidt statistikken kan bruges som kriterium, giver flere spalter for Kierkegaard og kun lidt for den meget bredere kendte og populære dansker H. C. Andersen, og kun en anelse af en spalte for Ludvig

23 Jean Brun, *Kierkegaard, Hans tænkning og Eksistensen*, »Epoches«, nr. 23, marts 1965, pp. 85–104.

24 (SV, XI, 263–269), overs. af G. Esajas, »Aktines«, 32.  rg., febr. 1969, pp. 69–74. Teksten bliver let forkortet, som man også i undertitlen gøres opmærksom på.

25 Cf. Jean Wahl, Εισαγωγή στις φιλοσοφίες του ΄Υπαρξισμού, indledning, oversættelse og kommentar ved Chr. Malevitsis, Athen 1970, pp. 13–26.

26 F. eks. i Χριστιανικά και φιλοσοφικά μελετήματα, Athen 1949, pp. 35–56.

27 Νεώτερον Έγκυκλοπαιδικόν Λεξικόν »Ηλίου«, bd. 10, pp. 780–784. Interessant er også den beundringsfulde dog afstandstagende omtale, Kierkegaard f r af den kendte politiker og tænker Pan. Kanellopoulos, cf. 'Ο Χριστιανισμός και η  ποχή μας, (Kristendommen og vor tid), Athen 1953, pp. 156–157 og 212, hvor også et par steder fra *Lidelsernes Evangelium* bliver oversat.

Holberg, når der umuligt kan gå een uge uden at man støder på Kierkegaards navn,²⁸ enten hos de sædvanlige kronik-forfattere, men også ellers, i al mulig og umulig form for sammenhæng.

Erindres må det også, at to af de ældste navne i dansk Kierkegaard-forskning, Georg Brandes og Harald Høffding, er almindeligt kendt herhjemme, denne udelukkende som filosofihistoriker, mens den første yderligere har efterladt sig et uudsletteligt minde efter sit ophold i Athen.

– I skildringen af dette Athen-ophold,²⁹ glemmer Brandes, fortabt i beundring over Akropolis, som han stræber at se under alle mulige belysninger, at give den loppe, som til det litterære Athens store bedrøvelse på det grusomste havde plaget ham på hotellet, den mindste omtale.

Glemmer nemlig, at man i alle realiteter, følgelig også i den græske, er åndelig forpligtet til at fastholde både Akropolis og loppen i een tanks moment.

(Denne iagttagelse kunne evt. få nogen form for aposteriorisk oprindelse i den kierkegaardske Uendelighedens Dobbeltbevægelse, eller parallelle udviklinger. Dog skal realiteten gøres gældende så absolut som muligt. Det farlige insekt er en god garanti for, at denne virkelighed aldrig vil miste brodden i vores tanke).

Der bør for en fuldstændigheds skyld nævnes to videnskabelige arbejder om Kierkegaard, udkomne i Grækenland.

I 1956 udkommer N. A. Nissiotis' teologiske disputats, om *Eksistentialisme og kristen tro*, hvor SK er den eneste af alle »eksistentialister«, som faktisk får hans interesse og udelte beundring (forfatteren fører det så vidt, at han, på basis af den gamle konstatering om, at Kierkegaard først er blevet bredere kendt udenfor Danmark efter 1. verdenskrigs katastrofer, forudsiger, at der skal en ny verdenskatastrofe til, for at man virkelig kunne gå til bunds med en reel forståelse af Kierkegaards forfatterskab!); bogen slutter med det interessante afsnit om Orthodoxiens »ja og nej« overfor Kierkegaard.³⁰

28 Iagttagelsen blev verificeret allerede inden jeg kunne nå at blive færdig med nærværende undersøgelse: Kierkegaard (*Begrebet Angest*) nævnt af E. Papanoutsos i en kronik om dialektikken i søndags »To Bema« (d. 11.1.76), gentaget, i anden anledning, d. 24.1.76. Af N. Demou (i anledning af ironi i almindelighed), »To Bema«, d. 25.1.76.

29 Cf. i samlingen *Græske Billeder*, Med danske forfattere og kunstnere i Grækenland, redigeret af Leo Hjortso, Kbh. 1964, pp. 141–145.

30 Ὑπαρξισμὸς καὶ χριστιανικὴ πίστις, Athen 1956, cf. p. 324; for »ja og nej«-afsnittet, pp. 309–316.

Ellers forekommer mig teologerne (som f. eks. Am. Alivizatos' artikel³¹ viser) ikke at ane noget misforhold. Eller overhovedet at have stillet spørgsmålet, om de græske sygdomme kunne svare til Kierkegaards Correctiv.

Den anden afhandling er skrevet af dr. Greg. Ph. Kostaras (Athens Universitet) og grundlagt på Hirsch-oversættelserne og hele det videnskabelige Tyskland (rummeligt nok til også at omfatte – i oversættelse – den internationale Kierkegaard-forsknings produkter). Den bærer den ambitiøse titel »Kierkegaards dialektik som gentagelse af den sokratiske majeutik«³² og er forfattet på et ganske arkaisk sprog (også for de oversatte kierkegaardske citaters vedkommende, hvilket bl. a. giver dem et skær af det pompøse). Problemet bestræbtes – med rette – som endnu uafgjort: det får desværre heller ingen løsning ved Kostaras, det bliver kun et yderligere påskud til forplantningen af den evige tyske videnskab, hvilket forfatterens senere beskæftigelse med (»gåen videre til«) Heidegger også viser.

Undersøgelsen er strengt parallel, ubekymret for evt. dybere kontakter mellem Kierkegaard og Sokrates. Beundringen gælder naturligvis begge genstande. Der undersøges ikke, hvad Sokrates' billede egentlig er for Kierkegaard, man fryder sig bare over, hvor dybt Kierkegaard forekommer selv at have beundret oldtidens græske intellektuelle præstationer, der lovprises over den udødelige Kierkegaard i lykkelig forståelse og forening med det udødelige Grækenland fra først til sidst.

Ville man ikke (for en enkelt gangs skyld, og hvis ikke for alvor, så i det mindste spøgende) spørge sig selv om den virkelige forfatter Søren Kierkegaard kommer til kontakt med noget eksisterende (ligegyldigt hvilket historisk tidspunkt man så vælger for sine samtidigheds anstrengelser) Grækenland. Eller om hvordan han egentlig ville kunne tilpasse sig dér.

Dette Grækenland er en gentagelses-i-destruktion, dvs. nøjagtig sådan som Kierkegaard opfatter det i det citat, vi brugte som udgangspunkt: dog bliver hans ironiske åndrigheds betragtning nu forvandlet til en overbevist konstatering, som kun er altfor glædelig; glædelig fordi den peger på vejen for en ny åndelig øvelse, strengt begrænset til mulighedens område.

Loppen og Akropolis (som kun på erindringens nåde og unåde kan rekon-

31 I »Ekklesia«, bd. 32, 1955, pp. 256–258 (i anledning af 100-årsdagen for Kierkegaards død).

32 'Η διαλεκτική του Κίρκεγκωρ ως επανάληψις τῆς σοκρατικῆς μαϊευτικῆς, docent-afhandling, Athen 1971.

strueres, ikke i arkæologisk men i egentlig forstand: reintegreres, dvs. gentages) sammen.

ΕΡΕΙΠΙΩΝ – ΑΝΘΕΜΩΝ

hvilket uoversættelige ordleg om et ruinernes ruinerede Grækenland kunne pege på en mulighed for, at disse ruiner dog kunne blomstre.

Kun ved bevidstheden om ødelæggelsens absolutte effektivitet (den teologiske accept af døden nemlig, som Grækenland så veltalende kunne undervise om) kan man løse erindringens knude.

Ellers får man, i stedet for den levende tilegnelse, blot den lineære oplysning og besked om ting, som normalt end ikke nysgerrigheden skulle bryde sig om at kræve som sin berettigede ejendom, påfund og hittegods som selv den elendigste tigger er tvunget til at forsmå, da de alligevel ikke nærer.

Kokkinarás, i marts 1976.